

УДК 343.131.

<https://orcid.org/0000-0001-8762-7524>DOI <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2020-3-8-92-97>**Кацавець Руслан Сергійович,***кандидат юридичних наук, доцент,**доцент кафедри конституційного і**адміністративного права, Юридичного факультету**Інституту управління та технологій**Державного університету інфраструктури та технологій,**м. Київ, Україна*

ЮРИДИЧНА ДЕОНТОЛОГІЯ: ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ. БАЧЕННЯ ВЧЕНИХ

Анотація. У праці досліджується питання розвитку юридичної деонтології; співвідношення моралі і права; етики юристів, як одного з невід'ємних елементів професійної культури.

Мета праці – розкрити філософсько-правову сутність; сформулювати сучасне бачення професії юриста; підкреслити свідоме й відповідальне ставлення до неї; сконцентрувати увагу на деонтологічних особливостях стосовно вимог до особистісних і професійних якостей юриста; визначити роль і значення професії у побудові правової держави, забезпеченні прав та інтересів громадян і юридичних осіб, що охороняються законом.

Ключові слова: юридична деонтологія, етика, принцип гуманності, принцип професійно-правової активності, загальна юридична деонтологія, нормативна юридична деонтологія, спеціальна юридична деонтологія.

Annotation. The purpose of the work – to help understand the philosophical and legal essence; to formulate a modern vision of the legal profession; to develop a conscious and responsible attitude to it; to master the principles and organizational forms of activity of the court, human rights and law enforcement agencies, to determine the role and importance of the profession in building the rule of law, ensuring the rights and interests of citizens and legal entities protected by law. It covers issues of the origin and development of legal deontology; the ratio of morality and law; ethics of lawyers as one of the integral elements of professional culture. Emphasis is placed on the forms of legal activity, the specifics of legal professions, in particular, judge, prosecutor, lawyer, investigator, notary, legal adviser.

Legal deontology occupies a prominent place among legal disciplines in the network of higher education in Ukraine. It provides a system, forms, methods and tools for training highly qualified, intellectually developed lawyers. After all, their professional activity must be correlated with moral principles, cover the rules of ethics, achieve true results with those who provide legal services.

Therefore, in order to understand state and legal phenomena, to transfer the principles of regularity, harmony of nature into the legal sphere, it is necessary to know the spiritual basis of life more deeply from internal positions, to evaluate one's

own vision of official duties, to feel the essence of being according to time. This is the relevance of this work.

Legal deontology is actively combined with special courses: theory of state and law, culturology, philosophy of law, psychology. Because it is the philosophical direction that actualizes theoretical knowledge and practical skills in this discipline. After all, such concepts as the rule of law, moral and legal values, justice - focus on legal activities.

Legal deontology is the discipline from which the study of jurisprudence begins. It is here that students learn about legal science and practice. After all, without mastering the knowledge of legal activity, its types - it is impossible to consider the qualities of lawyers and the requirements for their various specialties.

The subject of legal deontology is a set of rules that a lawyer should follow; a system of legal, political, psychological, ethical norms that determine the rules of communication between a lawyer and people, relationships with clients and his behavior.

Legal deontology, in particular, belongs to the group of applied sciences; submits ethical requirements aimed at the performance of professional duties by lawyers.

Key words: legal deontology, ethics, principle of humanity, principle of professional and legal activity, general legal deontology, normative legal deontology, special legal deontology.

Юридична деонтологія посідає чільне місце серед правових дисциплін у мережі вищої освіти України. Вона подає систему, форми, методи та засоби підготовки висококваліфікованих, інтелектуально розвинених юристів. Адже їх професійна діяльність має співвідноситися з моральними принципами, охоплювати норми етики, досягати істинного результату з тими, кому надають правові послуги.

Актуальність. Щоб зрозуміти державно-правові явища, перенести принципи закономірності, гармонійності природи в юридичну сферу, необхідно саме із внутрішніх позицій глибше пізнати духовну основу життя, оцінити власне бачення службових обов'язків, відчуті сутність буття відповідно до вимог часу.

Проблематика. У силу стрімких змін суспільства питання деонтології, як належного, потребує певних досліджень, розробок нових концепцій. Це – вивчення проблем обов'язку людини, форм моральних вимог до життєдіяльності та відношення між ними. Питання «належного», тобто, те, що має бути здійснено або зроблено, вирізняє певні форми прояву, формує основу предмета даної науки та вивчається стосовно до окремої особи, групи осіб, суспільства в цілому нарівні конкретних норм, принципів поведінки, моральних або суспільних ідеалів.

Аналіз досліджень. У науковому колі питанням належного опікувалися вчені: Ієремія Бентам, С. С. Алексєєв, В. М. Горшенєва, В. В. Молдован, проф. С.С.Сливка, І. В. Бризгалов.

Значущими є вчення англійського філософа, правознавця Ієремія Бентам. Саме він започаткував слово деонтологія, як науковий термін у системі етичних знань. У 1834 році опублікована його праця «Деонтологія або наука про мораль». У ній Бентам відстоював своє бачення моралі та обов'язку. На його думку, мораль може математично обраховуватися, а задоволення складає індивідуальний інтерес, що слід розглядати як засіб забезпечення «найбільшого щастя для найбільшої кількості людей». Очевидно, Бентам застосував термін «деонтологія» для позначення вчення про мораль в цілому. Потім деонтологію почали відокремлювати як частину моралі, що стосувалась окремої групи людей. Так деонтологія формувалась, як специфічна система знань про належне з мотивів суспільної моралі. Пізніше це питання досліджував С. С. Алексєєв. У 1976 році видано його підручник. Він знаменував створення нової юридичної науки – деонтології. Автор дослідив та виклав важливі аспекти, що допомагають осмислити юридичну науку та юридичну практику, наблизитися до розуміння професійної юридичної діяльності. Він довів необхідність етики юриста. Також знакове ім'я професора В. М. Горшенєва у дослідженні науки: юридична деонтологія. Так, у 1988 році у співавторстві з І. В. Бенедиком видано навчальний посібник. У ньому визначено предмет, функції, принципи та роль нової науки у системі юридичних знань. Як зазначається у монографічних дослідженнях, В. М. Горшенєвим узагальнено інформацію про кваліфікаційну характеристику юриста, розглянуто професію юриста за кількома аспектами: юрист як особа; юрист як політичний діяч; юрист як спеціаліст; юрист як носій високих моральних якостей; естетична культура юриста. Теоретичні положення та висновки учених стали фундаментом для розвитку системи філософсько-етичних знань у професійній діяльності юристів. Питання співвідношення права і моралі, етики юристів порушується багатьма вченими. Серед них – проф. В. В. Молдован (м. Київ), проф. С. С. Сливка (м. Львів), проф. В. М. Горшенєв (м. Харків), доц. І. В. Бризгалов (м. Київ).

Мета дослідження. Довести майбутнім юристам сучасні уявлення про обрану професію; розкрити філософсько-правову сутність, співвідношення моралі і права; порушити проблему етики.

Зв'язок з іншими науками. Юридична деонтологія активно поєднується зі спецкурсами: теорія держави і права, культурологія, філософія права, психологія. Бо саме філософський напрямок актуалізує теоретичні знання і практичні навички з даної дисципліни. Адже такі поняття, як правова держава, морально-правові цінності, справедливість – орієнтують на юридичну діяльність. Юридична деонтологія є навчальною дисципліною, з якої починається вивчення юриспруденції. Саме тут студенти черпають поняття про юридичну науку і практику. Адже без засвоєння знань з юридичної діяльності, її видів – неможливо розглядати якості юристів та вимоги до їх різних спеціальностей.

Предмет юридичної деонтології – це комплекс правил, якими має користуватись юрист; система правових, політичних, психологічних, етичних норм, що визначають правила спілкування юриста з людьми, взаємовідносини з клієнтами і його поведінкою.

Завдання – розкрити значення професійного обов'язку, відповідальності юриста у правничій діяльності; визначити систему правил і вимог до юристів у взаєминах з клієнтом; виявити, за яких умов конкретні взаємини можуть бути здійсненні. І все це має ґрунтуватися на поняттях належного.

Виклад матеріалу дослідження. Юридична наука – одна з найстаріших суспільних наук. Історичне виникнення юридичної науки, безпосередньо, пов'язується з розвитком права, що набувало великого значення у житті суспільства. Перші відомості про державу і право знаходимо у працях визначних мислителів Стародавньої Греції – Платона та Арістотеля. Значний внесок у розвиток юридичної науки зробили юристи Стародавнього Риму. В історичному аспекті юридична наука має багатовіковий досвід. Він накопичувався шляхом поєднання зусиль філософів, юристів, державних і політичних діячів різних епох. На кожному етапі становлення в юридичній науці відбивалися тенденції розвитку суспільства, особливості функціонування інституцій [1].

До речі, якщо говорити про виникнення науки взагалі, то, як зазначається у давніх джерелах, передумови для цього з'явилися у Китаї, Індії, Вавілоні, Єгипті. Саме там сконцентровувалися емпіричні знання з хімії, фізики, астрономії, логіки, математики. Згодом східні досягнення переростають у систему знань. Так у Древній Греції з'являються мислителі, котрі займаються наукою. Але галузевого розмежування на той час ще не було [2].

З наукових міркувань визначено: деонтологія – розділ етики, що розглядає проблеми обов'язку, сфери належного, всі форми моральних вимог у різних галузях суспільного життя; юридична деонтологія – це система загальних знань про юридичну науку та практику, про вимоги до особистісних і професійних якостей юриста; про систему формування цих якостей. Безперечно, існують й інші погляди на зміст юридичної деонтології, оскільки вона – в безперервному формуванні. Це природно і закономірно. Бо в юриспруденції, відповідно до потреб суспільства, з'являються люди особистісного типу, озброєні сучасними знаннями, що спрямовані на забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів клієнтів. А значить: оновлюються й удосконалюються навчальні програми з юридичних дисциплін [3].

Юридична деонтологія вирізняється сферою вживання, а саме: загальна, нормативна, спеціальна.

Загальна юридична деонтологія – включає основні аспекти характеристики належного, обов'язкового у повсякденній поведінці юриста при виконанні службових функцій.

Нормативна юридична деонтологія – обґрунтовує практичні, моральні рекомендації, нормативні приписи до юриста будь-якої спеціалізації.

Спеціальна юридична деонтологія – висвітлює специфічні, деонтологічні особливості конкретних спеціальностей правників (адвоката, прокурора, судді, слідчого, нотаріуса, юрисконсульта).

Принципи юридичної деонтології – основні положення, закріплені в нормативних актах, що виражають суть юридичної деонтології. Це принципи пріоритету людини та її прав, гуманності, законності, істинності, плюралізму, професійно-правової активності.

Принцип гуманності – означає поважне ставлення до конкретної людини з урахуванням її прав, індивідуальних особливостей, інтересів тощо.

Принцип законності – містить вимоги до юриста щодо формування власних норм поведінки керуватись засадами, нормами чинного законодавства. Здійснюючи нагляд за дотриманням законів юридичними та фізичними особами, самим дотримуватися законів.

Принцип істинності – передбачає встановлення у кожній справі абсолютної достовірності. У пошуках істини юрист має бути чесним, насамперед, перед собою; зважено виконувати службові дії, добирати юридичні факти, уникати багатозначностей.

Принцип плюралізму – виявляється у толерантності до ідеологічних уподобань клієнта, політичних чи релігійних переконань, партійної приналежності, соціального стану.

Принцип правової активності означає цілеспрямовану діяльність юриста у реалізації своєї компетенції в межах правових норм; уміння виявляти ініціативу, самостійність; здатність швидко і обґрунтовано прийняти правильне рішення, а також визнавати свої помилки.

Юридичну деонтологію визначають, як науку про систему етичних вимог до професійної діяльності юристів. Але існують ще й інші визначення. Приміром, професор С. С. Сливка пропонує визначення юридичної деонтології, як науки про внутрішній імператив службового обов'язку, який створює передумови та мотиви вибору юристом норм поведінки у практичній діяльності, про формування власних норм для кожної ситуації зокрема. Автор робить акцент на правовій культурі юриста, яка обумовлює прийняття індивідуальних рішень як в побуті, так і на роботі [4]. У виданні «Юридична деонтологія» автор В. В. Молдован, знаходимо ствердне бачення професора В. М. Горшенєв про те, що юридична деонтологія – це галузь юридичної науки, яка узагальнює систему знань про мудрість спілкування та мистецтво прийняття правильного рішення у юридичній практиці, тобто наука про пошук атмосфери досягнення необхідного, істинного результату у спілкуванні юриста як з колегами, так і з тими, кому він надає свої професійні послуги та кого повинен обслуговувати правовими засобами у процесі реалізації ними свого правового статусу [5].

Цікаві думки викладено у джерелах інших вчених щодо ознак, які ознаки вирізняють юридичну деонтологію. Зокрема: це одна із юридичних наук, яка разом з іншими входить до системи гуманітарних знань; юридична деонтологія розкриває зміст та взаємозв'язок таких соціальних явищ як юридична наука та юридична практика, визначає їх функції; наука юридична деонтологія, відповідно до норм та принципів суспільної моралі, формує систему вимог професійного та особистого порядку, висвітлює етичну сторону діяльності юриста, враховуючи спеціалізацію юридичної професії; юридична деонтологія подає систему, форми, методи та засоби підготовки високо кваліфікованих юристів; юридична наука, яка перебуває на стадії становлення та поступово популяризується у системі юридичних знань [6].

Юридична діяльність має свою специфіку, обумовлену організаційним, управлінсько-розпорядчим та владним характером. Юристи працюють у різних сферах суспільного життя. Це прийняття законів, організація їх виконання,

здійснення правосуддя, захист інтересів громадян тощо. Популяризується сфера використання юридичних знань. Авторитет юриста зростає одночасно з підвищенням популярності права. Право все більше проникає у систему соціальних зв'язків, люди долучаються до багатогранних правових відносин. Зокрема, підвищується роль захисників права.

Висновки. Отже, саме тут має діяти принцип регулювання співвідношення права і моралі через призму професійної етики. Безперечно, вирішення цього питання є знаковим в опануванні деонтологічними знаннями.

За сучасним визначенням: предмет науки – це сфера життєдіяльності суспільства, на пізнання якої спрямовано дослідження вчених. Для юридичної науки предметом є держава та право. З наукових міркувань впливає загально-теоретичне уявлення про сукупний предмет юридичної науки, що сприймається на філософському рівні мислення.

Юридична деонтологія належить до групи прикладних наук; подає вимоги етики, спрямовані на виконання юристами професійних обов'язків. Звернімо увагу, поряд з юридичною деонтологією, як наукою, існує поняття: навчальна дисципліна. Адже навчальна дисципліна спирається на досягнення науки та змістовно відображає предмет. Тож наука і навчальна дисципліна взаємопов'язані з погляду змістовності; вирішують спільні завдання, але між ними є значна функціональна різниця. Наука покликана здобувати нові знання, систематизувати вже відому інформацію, а навчальна дисципліна призначена трансформувати їх у свідомість, вміння та навички студентів і цим сприяти вирішенню проблем практики.

Література:

1. Кацавець Р. С. Юридична деонтологія. Навчальний посібник. К.: Алерта, 2014. – 140 с.
2. Кацавець Р. С. Ораторське мистецтво. Підручник. – 2-е вид. – К.: Правова єдність. – 2018. – 216 с.
3. Кацавець Р. С. Професійна етика юриста. Навчальний посібник. К.: Алерта, 2016. – 150 с.
4. Сливка С.С. Юридична деонтологія. Навчальний посібник. К.: 2008. – 296 с.
5. Молдован В.В. Юридична деонтологія. Навчальний посібник. К.: 2010. – 128 с.
6. Бризгалов І. В. Юридична деонтологія. К.: 2003.